

9. Основни антрополошки појмови

Предмет: Старозаветна теологија

доц. др Ненад Божовић

Београд, 03.02.2021.

Литература

- Р. Кубат, Основе старосавезне антропологије, Београд/Нови Сад, 61-95.

Карактер старозаветне антропологије

- Немогућност превођења термина на савремени језик без искривљења и испражњења значења
- Разлика у односу на јелинску философску антропологију – немају парњаке – еквиваленте, а библијска антропологија није појмовно дискурзивна, није развијен систем
- Библијска антропологија има другачији приступ бићу човековом - човек се не посматра онакав какав је по себи, већ увек релационо: у односу према Богу, према свету и другом људском бићу (антропологија општења и саодноса)
- Мисао о релационом двигу, нарочито ка Богу, кроз усавршавање и врлинско усхођење јесте једна од основних замисли библијске антропологије

Основни антрополошки појмови у Старом Завету

- 1. Душа (*nefesh*) נֶפֶשׁ
- 2. Тело (*basar*) בָּשָׂר
- 3. Дух - дах (*ruah*) רוּחַ
- 4. Срце - (*lev*) לֵב

Основни антрополошки појмови у Старом Завету

- Сви поменути антрополошки изрази не одређују неки део човековог бића, јер се нигде не каже да човек има душу, дух или тело;
- они нити допуњавају један другог нити стоје један насупрот другог (у супстанцијалном смислу) него се сваки од њих користи да опише целог човека у свој његовој једности
- човеково сопство или личност може се описати свим поменутиим терминима и под њима библијска антропологија подразумева човека као психофизичку целину

Душа (*nefeš*) נֶפֶשׁ

- Помиње се преко 600 пута у СЗ
- Основно значење: грло, ждрело, врат, воља, жудња, живот, душа
- Чак и у овим значењима често означава целог човека
- у српском језику: нпр. у овој кући има пет душа (пет људи), стадо садржи сто грла стоке (стотину животиња)
- Гркљан, ждрело: „Као од сала и масти да се насити душа моја (нефеш мој), и уснама радости хвалиће (Те) уста моја.“ Пс 62, 6; „Праведник једе, и сита му је душа (нефеш); а трбух безбожницима нема доста.“ Прич 13, 25

Нефеш = СОПСТВО, ЛИЧНОСТ

- Јер 2, 24: „и по жељи душе своје вуче у се вјетар“ – значење: и по жељи својој
- Пс 3, 2: „Многи говоре за душу моју, нема му спасења у Богу његовом“ – значење: многи говоре за мене
- Пс 6, 4. „Обрати се, Господе, избави душу моју, помози ми ради милости своје.“ – значење: избави мене
- Пс 87, 4: „Душа се моја испуни зала“ – значење: ја сам веома згрешио

Нефеш = воља, жудња

- Пс 83, 3: „Жедни и топи се душа моја за дворима Господњим“
- Пост 34: Сихемов нефеш се прилепи уз Дину („омиље му“)
- Нефеш осећа тугу и плаче, весели се, радује се Господу, средиште емотивних расположења

Нефеш = ЖИВОТ

- Изл 21, 23-24: „Ако ли се догоди смрт, тада ћеш узети живот (нефеш) за живот, око за око, зуб за зуб“
- „Ако који човек убије живот (нефеш) људски, да се погуби“

Мт 10, 39: «Који чува душу (живот - психи) своју, изгубиће је; а који изгуби душу своју (живот - психи) мене ради, наћи ће је.»

Превод $\psi\upsilon\chi\eta$ као $\psi\upsilon\chi\eta$ у LXX

- *Нефеш* се преводи изразом *психи* у Септуагинти на 680 места од 754 и у свом основном значењу је близак
- Исконско значење $\psi\upsilon\chi\eta$ је дах али може да значи и средиште осећања, религиозности
- Међутим, $\psi\upsilon\chi\eta$ има посебно место у грчкој филозофској антропологији и то доводи до забуна

Тело (*basar*) בָּשָׂר

- Користи се 270 пута, око 104 пута за животиње
- Басар се никада не примењује на Бога
- Басар је појам којим се повезује људски и животињски свет и прави разлику између човека и Бога
- Превод у LXX σάρξ, σόμα

Значења појма басар

- Месо за исхрану „А где радост и весеље, убијају говеда, кољу овце, једу басар (месо) и пију вино“ Ис 22, 13
- Месо жртвених животиња Лев 4, 11
- Човеково месо, плот (ређе): Пост 2 узимање ребра и „место попуни месом (басар)“
- Јов: „дотакни се костију и меса (басар) његова, псоваће те у очи“

Басар = људско тело, плот

- Важан антрополошки појам – сажима целокупну видљиву егзистенцију човекову
- Пс 84, 2: „жедна је тебе душа (нефеш) моја, чезне за тобом тело (басар) моје“
- Пост 37, 27: за Јосифа „јер нам је брат, тело (басар) наше“
- Пс 119, 120: „дрхће од страха Твога басар мој“

Басар као цео човек

- Пост 7, 4: „истребићу свако тело што се миче по земљи“ – значење истребићу све
- Пост 7, 21: „тада изгибе свако тело“ = значење: изгибе свако
- Пост 2, 24: „биће двоје једно тело (басар)“
- Пс 56, 4: „У Бога се уздам, нећу се бојати шта ће ми учинити човек (басар)“
- Пс 145, 21: „Нека благосиља свако тело свето име његово“ – значење: нека благосиља сваки човек

Дух (*ruah*) רֹּחַ

- Око четвртине употребе појма руах отпада на ознаку ветра (113 од 398)
- На 136 места се употребљава руах за Бога
- Када означава ветар не мисли се толико на тварни елемент колико на удар ветра или даха који носи силу, што остаје загонетно откуда долази и куда иде
- Иде уз глаголе покрета и оне који изазивају покрет
- Превод у LXX: πνεῦμα - изворно и етимолошки обе речи сасвим одговарају једна другој

Дух Божији (руах ха-елохим)

- Пост 1: Дух Божији дише, диже се над водом;
- Изл 14, 21: „Господ узби море ветром источним“
- Бр 11, 13: „Подиге се ветар од Господ и потера од мора препелице и расу их по околу“
- Руах је стално средство Божије;
- касније постаје свеобухватније теолошки појам, њиме се означава Божија делатност па се изводи и израз руах-кадош – Дух Свети (Пс 50, 13; Ис 63, 10)

Дух (руах) човеков

- Човеков руах је његов дах
- Пс 103: „Ако им одузмеш дах (руах) они нестају и у прах се свој враћају“
- Пс 146: Ако руах изађе из човека, нема га, враћа се у земљу своју
- Јез 37: сухе кости оживљавају када им Господ удахне дах (руах)
- Руах је сличан изразу нешама (такође дах) који се употребљава у Пост 2, 7б (дух животни – нишмат хајим)

Дух (руах) ЧОВЕКОВ

Опсег значења антрополошког појма רִיחַ је широк: од даха³⁶⁴ до духа као органа или оруђа спознаје, разумевања и расуђивања. Спознаја је, опет, акт покрета и осећања, то јест сам покрет осећања и чула, нешто слично покрету даха или дувању ветра који својим покретом обухвата оно што постоји. Јасно је да ни тада רִיחַ није означен као део човека, него као његова способност. С једне стране, רִיחַ се односи на човекову унутрашњост, док се, с друге, мисли на целу егзистенцију,³⁶⁵ тако да он у песничком језику може бити синоним за ја (Јов 6 4; 7 11; 17 1; Пс 31 6; 77 4, 7; 143 7; Ис 26 9). Када је царица савска (1Цар 10 1–5) видела сву раскош Соломоновог двора и мудрост његову, *не би више у њој רִיחַ*, што значи да јој се дух запањило, то јест да је била изван себе и да је изгубила присебност духа. Остати без духа значи бити немоћан, запрепашћен.³⁶⁶ Смирен или нагао дух (רִיחַ) има значајну улогу приликом расуђивања: *Ко је сѝор на гнев, велика је разума; а ко је нагао ѝоказује лудосѝ* (Пр 15 29). То има везе и с дахом и дисањем; дуг дах, то јест лагано дисање, знак је сталожености, разумности, док је убрзано дисање или кратак дах знак напетости и ирационалности.

Дух (руах) човеков

- Може означавати и духовно средиште човеково, разум (мудри људи у којима је Дух Божији)
- Човек који је обдарен духом има мудрост (Исус Навин беше пун духа мудрости јер је Мојсије ставио руку на њега) – способни да воде народ Божји

Улога руаха у богопознању

Када је реч о богопознању, старосавезни списи сведоче о томе да је библијска гносеологија у много чему различита од философских теорија сазнања. Богопознање (као и друге спознаје) није само плод делатности לָבַד או יָדָע. До знања, спознаје (јев. יָדָע, од глагола יָדָע — *сиознајти, искусијти, разумети, знајти* итд.), у Старом Савезу не долази се путем логичко-рационалног размишљања, него оно исходи из непосредног доживљаја (искуства), а при томе се нарочито јасно наглашава однос особе која сазнаје и предмета сазнања. То се, пре свега, показује у религијско-мистичком сазнању, када је Бог предмет спознаје.³⁷¹ Старосавезни човек спознаје Бога као живу и слободну Личност која се открива у свету и историји. То није чисто интелектуално знање, већ комплекс искустава, осећања и жеља који настаје из личног сусрета.³⁷² У библијском начину говора *познавање* Бога није спекулативни појам о Богу, већ покрет целог бића, љубав која управља читавим животом.³⁷³ Оно је првенствено догађај и доживљај, плод сусрета и односа „живога“ Бога и живог човека, а онда човека и других лица и ствари у свету и историји, а не толико интелектуалне гносеолошке способности.³⁷⁴ Библијска религија је више религија деловања него знања.³⁷⁵

Срце - (*lev*) לב

- Појављује се преко 800 пута – најзаступљенији антрополошки појам
- Лев се готово искључиво односи на човека
- Док се руах може значити и ветар, а најчешће се односи на Бога, лев се само 26 пута употребљава као у изразу Божије срце („покаја се у срцу што створи човека“)

Срце - (*lev*) לב

- Изворно означава орган
- Срце се сматрало за орган који даје покретљивост другим органима и удовима телесним
- 2Сам 18, 14: „три стреле застрели му у срце“ (Авесаломово)

Срце - (*lev*) לב

- Срце у психолошком контексту: средиште осећања
- Страх: „устрепта срце његово“ (Ахаз у Ис 7, 2)
- Храброст: Који се на Јахвеа ослања њему је *срце крпко*
- Радост: „Развесели се срце моје у Господу“ (1Сам 2, 1)
- Љубав: Самсон и Далила – „Како можеш говорити да ме љубиш кад срце твоје није из мене“ (Суд 16, 15)
- Жудња: „Што му срце зажеле дао си му“ (Пс 21, 2)
- Срце - (*lev*) לב као цео човек

Срце - (*lev*) לֵב као орган спознаје

Духовној функцији לֵב припада, пре свега, *сїознаја*.³⁹⁷ У многим стиховима *срце* има интелектуално-рационалну функцију, као код нас *глава* или, тачније, *мозак* (уп. 1Сам 25 37).³⁹⁸ Ту се оно јасно разликује од שֵׁנַיִם и לֵב. Пошто се לֵב више преводи као *живоїна сила* (*вейтар, дах*) него као *дух*, у смислу умности, и לֵב се чешће тумачи као *дух* него као *срце*. С тим значењем לֵב се најчешће појављује у мудросним књигама: *Срце разумно їражи знање* (Пр 15 14), или: *Срце мудро разумно уїравља усїима своїм* (Пр 16 23). Псалмист се моли: *Научи нас їако броїаїи дане наше, да бисмо сїекли срце мудро* (90 12). *Бити без срца* значи *бити без смисла и разума*, то јест *глуї*.³⁹⁹ Соломон од Бога не тражи дуг живот, богатство, нити живот своїх непријатеља, него *срце разумно да може судиїи народу ївومه* (Божијем) и *расїознаваїи добро и зло* (1Цар 3 9). Соломон, у ствари, моли Јахвеа да му дâ послушно срце. Знање долази од слушања,⁴⁰⁰ то јест од послушног срца. *Уво и срце* се иначе често помињу заједно (Понз 29 3; Пр 2 2; 22 17; 23 12; Ис 6 10; 32 3; Јер 11 8; Јез 3 10).⁴⁰¹

Срце - (*lev*) לבּ као орган спознаје

Спектар значења библијског לבּ је, као што је показано, прилично богат. Под тим појмом понегде се подразумевају осећања, а нешто ређе он има значење телесног органа. Неупоредиво се чешће појављује као орган спознаје, а тиме је повезан с вољом, одлуком, савешћу и свесном и оданом љубављу из послушности Богу. Опсегом значења најзаступљенијег антрополошког појма обухваћене су телесна, емотивна, вољна и интелектуална функција.⁴¹⁴ Најизраженија је интелектуална функција, разумска; она је поготово важна у људском напору и двигу ка спасењу, јер преко ње човек слуша и разабира реч Божију. Библијска идеја о срцу као човековом средишту остала је један од кључних елемената у источноправославној мистици. Ава Макарије, велики учитељ такозване молитве срца, писао је: „Срце је господар и цар целог телесног организма... Јер у срцу обитава ум, и све мисли душе, и њено ишчекивање будућих добара.“⁴¹⁵ Касније су то изворно библијско предање наставили и обогатили исихасти — велики подвижници Истока.

Закључак

- Стереометријско-синтетички начин мишљења у Старом Завету: Један део тела се посматра у својим специфичностима, а може бити и ознака за целог човека
- У Библији: Моја душа, дух, тело или срце = ја
- Наведени антрополошки термини посматрају се увек у контексту делатности
- Разликовање унутрашњости и спољашњости као у философској антропологији (дискурзивном мишљењу) не постоји у Библији
- Староаветна антропологија је релациона